

Elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris

Rapport explicativ

Il pli impurtant en furma concisa

La Dretgira chantunala consista da sis, la Dretgira administrativa da tschintg derschadras e derschaders en uffizi cumplain. Actualmain na prevesa il Dretg grischun betg in'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras chantunalas superiuras, sch'ina commembra u in commember d'ina dretgira chantunala superiura n'è betg abel da lavurar durant plirs mais u sch'ina dretgira n'è betg pli en cas da liquidar dispitas giuridicas entaifer in termin adequat pervia d'ina chargia da lavur extraordinariain gronda. Il Cussegl grond ha decidì en la sessiun da zercladur 2019 da serrar questa largia en la lescha e da prevair l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras chantunalas superiuras per quests cas.

Quella giada n'èsi betg vegnì discutà, sche quest instrument duai er vegnir introducì per las dretgiras regiunalas. Tenor l'avis da la Regenza sto quai vegnir approvà, sch'ina dretgira regiunala na dispona betg d'avunda derschadras e derschaders cun ina furnaziun giuridica per dar sustegn en cas d'ina absenza extraordinaria u d'ina chargia da lavur extraordinariain gronda. Per quests cas duai l'instrument da l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris vegnir previs er per las dretgiras regiunalas. Per las ulteriuras autoritads giudizialas n'è el betg necessari en ils egls da la Regenza.

Cun il project qua avant maun vegnan messas en discussiun las midadas da la lescha ch'èn necessarias per pussibilitar l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras chantunalas. Las midadas da la Constituziun dal chantun Grischun, che ston vegnir consideradas en cas da l'elecziun supplementara, n'èn betg l'object da quest project. Sche e quant enavant che quellas duain vegnir realisadas vegn a vegnir examinà en il rom dal project legislativ, cun il qual vegnan realisads ils ulteriurs conclus dal Cussegl grond per optimar l'organisaziun da las dretgiras chantunalas superiuras.

Cuntegn

1	Situaziun da partenza.....	1
1.1	Chargia da pendenzas da la Dretgira chantunala	1
1.2	Project separà per l'elecziun supplementara	2
2	Elecziun supplementara per las dretgiras chantunalas superiuras e per las dretgiras regiunalas	3
3	Explicaziuns davart las singulas disposiziuns	5
3.1	Circumstanzas extraordinarias (art. 6a)	5
3.2	Premissas persunalas (art. 6b)	7
3.3	Cumpetenzza e procedura (art. 6c)	9
4	Consequenzas persunalas e finanzialas	11
4.1	Per il chantun	11
4.2	Per las regiuns e per las vischnancas.....	12
5	Buna legislaziun	12

1 Situaziun da partenza

Cun il rapport concernent l'optimaziun da l'organisaziun da las dretgiras chantunalas superiuras ha la Regenza tschentà al Cussegl grond en la sessiun da zercladur 2019 sis dumondas da princip concernent l'organisaziun da la Dretgira chantunala e da la Dretgira administrativa (missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 779 ss.). Ina da questas dumondas da princip ha tractà il mecanissem per garantir ina dotaziun persunala suffizienta tar las dretgiras chantunalas superiuras en situaziuns extraordinarias. Cun ils instruments existents pon la Dretgira chantunala e la Dretgira administrativa dumagnar absenzas normalas da derschadras e derschaders en uffizi cumplain sco er situaziuns acutas temporaras da la chargia da lavur, dentant betg absenzas da plirs mais da derschadras e derschaders en uffizi cumplain sco er chargias da lavur extraordinariamain grondas. Per talas situaziuns sto vegnir stgaffi in mecanissem che permetta d'augmentar las plazzas da derschadras e derschaders a las dretgiras chantunalas superiuras. Mo uschia poi vegnir garanti che las dretgiras chantunalas superiuras possian liquidar las dispitas giuridicas attribuidas ad ellas per il giudicament entaifer in termin adequat ed en la cumposiziun previsa da la lescha.

Per quest intent ha la Regenza proponì en il rapport concernent l'optimaziun da l'organisaziun da las dretgiras chantunalas superiuras da prevair l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris (missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 830 ss.). Il Cussegl grond ha approvà questa proposta en la sessiun da zercladur 2019 cun 110 cunter 1 vusch (PCG 5/2018/2019, p. 863 s.).

1.1 Chargia da pendenzas da la Dretgira chantunala

La chargia da pendenzas da la Dretgira chantunala s'augmenta cuntinuadamain dapi l'onn 2009. Pervia da quest svilup ha il Cussegl grond augmentà – cun la revisiun parziala da la Lescha davart l'organisaziun giudiziala dals 15 d'avust 2015 – il dumber da derschadras e derschaders en uffizi cumplain da la Dretgira chantunala da tschintg a sis plazzas (missiva carnet nr. 3/2015-2016, p. 161 ss., PCG 1/2015/2016, p. 185 ss.). Dapi il 1. da schaner 2017 dispona la Dretgira chantunala ussa da sis plazzas da derschadras e derschaders en uffizi cumplain.

Quest augment dal persunal n'ha betg manà a la reducziun giavischada da las pendenzas. Bain è il dumber da las proceduras pendentas sa reduci l'onn 2017 da 270 cas a 267 cas (rapport da gestiun 2017, p. 8). L'onn 2018 ha la Dretgira chantunala dentant registrà in augment da 267 a 325 cas. Cun quai è la chargia da pendenzas s'augmentada per 20 per tschient ($325 [\text{pendenzas } 2018] \times 100 : 267 [\text{pendenzas } 2017]$; rapport da gestiun 2018, p. 7). Quest svilup ha cuntinuà l'onn 2019. Durant quel onn èn las proceduras pendentas s'augmentadas da 325 cas a 408 cas (rapport da gestiun 2019, p. 7).

En vista a quests fatgs ha la Cumissiun per justia e segirezza (CGS) decidi ils 5/12 da november 2019 da laschar far in rapport per analisar ils motivs da l'augment da la chargia da pendenzas tar la Dretgira chantunala sco er per proponer mesiras adattadas per reducir questa chargia. En il rapport da retschertga dals 31 da mars 2020 èn ils incumbensads, prof. dr. iur. Beat Stalder e prof. dr. iur. Felix Uhlmann, arrivads a la conclusiun che la Dretgira chantunala haja in mantun da pendenzas memia grond tant en moda absoluta sco er en cumparegliaziun cun autras dretgiras supremas e che las proceduras durian pervia da quai memia ditg. Ils motivs per questa problematica sajan complexs e na possian betg vegnir attribuids ad ina circumstanza suletta (p. 48). En il cas qua avant maun interesseschan quels motivs che han in connex cun la dotaziun. En quest regard constateschan ils incumbensads

che la Dretgira chantunala saja vegnida dotada mo cun tschintg plazzas da derschadra u derschader en il rom da la refurma da las dretgiras 2, schebain ch'in basegn da tschintg e mez plazzas da derschadras e derschaders saja stà cumprovà gia alura. Plinavant na saja l'intent da la refurma da la giustia 2 betg stà quel da cuvrir il basegn supplementar ch'è resultà pervia da l'entrada en vigur dals urdens processuals federals (per il 1. da schaner 2011) e dal dretg da la protecziun d'uffants e da creschids (per il 1. da schaner 2013). Da questa lavur supplementara saja vegnì tegnì quint pir cun stgaffir ina sisavla piazza da derschadra u derschader che haja survegnì vigur giuridica il 1. da schaner 2017. En il fratemp saja il mantun da pendenzas da la Dretgira chantunala gia stà creschì e quai haja consequenzas fin oz per la chargia da lavur da la Dretgira chantunala e per la durata da las proceduras pendentas (p. 48). Pervia d'absenzas chaschunadas d'accidents e da malsognas haja la Dretgira chantunala ultra da quai pudì lavurar en sia occupaziun cumplaina fin oz mo durant in curt temp (p. 48).

En vista a questas enconuschientschas recumondan ils incumbensads da dar a la Dretgira chantunala – areguard la dotaziun – uschè svelt sco pussaivel il stadi previs da la lescha. En l'occupaziun cumplaina cun sis derschadras e derschaders duess ella esser en cas da dumagnar ils cas che entran; in augment da las plazzas da derschadras e derschaders ordinaris na saja betg necessari tenor il giudicament dals incumbensads (p. 49). Percunter stoppia la Dretgira chantunala vegnir rinforzata temporarmain cun derschadras suppleantas e derschaders suppleants per ch'il mantun da pendenzas accumulà possia vegnir reducì (p. 35). Ils incumbensads recumondian a la CGS d'adattar las basas legalas en quel senn da stgaffir la pussaivladad per crear plazzas da derschadras e derschaders da durata limitada, eventualmain cun persunas externas u or dal ravugl da l'actuariat, per reducir las pendenzas e per restabilir uschia duradas acceptablas da las proceduras. Quest instrument possia er vegnir previs per cumpensar absenzas da derschadras e derschaders a curta vista pervia d'in accident u d'ina malsogna (p. 50). Plinavant saja la Dretgira chantunala sutdotada cun plazzas d'actuaras e d'actuars, e quai en moda assoluta sco er en cumparegliaziun cun autras dretgiras chantunalas. Ils incumbensads recumondian da stgaffir ina fin duas plazzas supplementaras.

1.2 Project separà per l'elecziun supplementara

Tenor il giudicament dals incumbensads è la dotaziun da la Dretgira chantunala cun sis plazzas da derschadras e derschaders en uffizi cumplain pia sufficiente per dumagnar la chargia da lavur ordinaria. Per reducir las pendenzas accumuladas dovra la Dretgira chantunala però temporarmain derschadras supplementaras e derschaders supplementars. La pussaivladad da dotar la Dretgira chantunala per in tschert temp cun plazzas da derschadras e derschaders supplementars n'enconuscha il dretg grischun betg. A chaschun da la debatta davart il rapport concernent l'optimaziun da l'organisaziun da las dretgiras chantunalas superiuras ha il Cussegl grond decidì da serra questa largia en la lescha e da prevair l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras chantunalas superiuras (PCG 5/2018/2019, p. 863 s.). Ils incumbensads recumondan al chantun er d'introducir in tal instrument.

Il Departament da giustia, segirezza e sanadad dal Grischun (DGSS) ha installà ina gruppa da lavur per realisar ils conclus ch'il Cussegl grond ha prendì durant la sessiun da zercladur 2019. Planisà èsi che la gruppa da lavur termineschia sia lavur per la fin da l'onn

2020, uschia ch'il project en dumonda possa vegnir dà en consultaziun il favrer 2021. Il project revedì sin basa da las respostas ch'èn entradas durant la consultaziun duai vegnir suttamess al Cussegl grond, sche pussaivel, il december 2021 per la decisiun. Sch'il project en dumonda vegn a cuntegnair ina revisiun da la Constituziun dal chantun Grischun (CC; DG 110.100), sto el vegnir suttamess ad ina votaziun dal pievel. Sche las votantas ed ils votants dal Grischun acceptan las midadas correspundentas, cumenza il termin da 90 dis per il referendum legislativ. Sch'i na vegn betg fatg in referendum, vegn la Regenza a pudair metter en vigur il project – tut tenor la planisaziun da las votaziuns – mez da l'onn 2022, eventualmain er pir l'atun 2022.

En vista a la chargia da pendenzas actuala da la Dretgira chantunala na poi betg vegnir spetgà uschè ditg. Pervia da quai ha la Regenza decidì – en enclegientscha cun la CGS – da distatgar las regulaziuns concernent l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris dal project legislativ, che serva a realisar ils conclus dal Cussegl grond ch'èn vegnids prendids durant la sessiun da zercladur 2019, e da las unir en il project qua avant maun. Uschia duai vegnir evità per entant che la Constituziun chantunala stoppia vegnir revedida. Eventualas midadas da la Constituziun chantunala duain vegnir discutadas e proponidas en il rom dal project legislativ, cun il qual ils auters conclus ch'il Cussegl grond aveva prendì durant la sessiun da zercladur 2019, vegnan realisads. Uschia èsi pussaivel da metter en vigur il project in onn pli baud. Ultra da quai poi uschia vegnir evità che las votantas ed ils votants dal Grischun stoppian votar duas giadas davart in project giudizial entaifer var in onn.

2 Elecziun supplementara per las dretgiras chantunalas superiuras e per las dretgiras regionalas

La dotaziun da las dretgiras chantunalas superiuras cun totalmain 11 plazzas da derschadras e derschaders (art. 21 al. 1 ed 1bis LOG) resguarda lur chargia da lavur ordinaria e basta mo, sche las derschadras ed ils derschaders elegids èn en cas d'exequir lur uffizi (missiva carnet nr. 6/2006-2007, p. 572 s., missiva carnet nr. 3/2015-2016, p. 162 ss.). Il dumber da derschadras e derschaders ch'è fixà en la Lescha davart l'organisaziun giudiziala na po actualmain betg vegnir augmentà tras in'elecziun supplementara. Il collegi giuditgant da las dretgiras chantunalas superiuras po vegnir engrondì mo, sch'i pon mintgamai vegnir engaschads derschadras e derschaders da l'autra dretgira, en cas ch'ina occupaziun cumpletta n'è uschiglio betg pussaivla pervia da motivs d'impediment u da recusaziun (art. 19 al. 2 LOG). Sche quai na basta betg, èsi ultra da quai pussaivel d'engaschar – sin conclus da la CGS – las presidentas ed ils presidents da las dretgiras regionalas sco derschadras suppleantas e derschaders suppleants (art. 19 al. 3 LOG). Il champ d'applicaziun da questas regulaziuns da substituziun è stretg. Las derschadras ed ils derschaders che pon vegnir engaschads sin basa da l'art. 19 al. 2 e 3 LOG, lavuran ultra da quai en uffizi cumplain per in'autra dretgira. Ellas ed els n'han perquai betg las capacitads per lavurar en ina dimensiun essenziala per in'autra dretgira chantunala (cf. latiers missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 836).

Da resguardar èsi dentant che betg mo las derschadras ed ils derschaders n'han enconuschientschas spezialisadas giuridicas, mabain er las actuaras ed ils actuars che lavuran tar las dretgiras chantunalas superiuras. Ellas ed els han terminà in studi da giurisprudenza ed han per regla la patenta d'avvocata u d'avocat (art. 28 al. 2 LOG). Ellas ed els pon sustegnair las derschadras ed ils derschaders tar la soluziun dals cas. La direcziun da la procedura, la decisiun e da princip er la procedura da cumprova èn dentant resalvadas – tenor la Lescha davart l'organisaziun giudiziala – a las derschadras ed als derschaders (art. 14 al. 2

LOG). Las derschadras ed ils derschaders na pon perquai betg vegnir remplazzads tras actuaras ed actuars sco ch'i para e plascha. Per pudair liquidar ina tscherta chargia da lavur dovri adina in dumber minimal da derschadras e derschaders ch'èn abels d'agir (missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 836 s.).

Cun ils mecanissem descrits qua survart èsi pussaivel da surmuntar absenzas usitadas sco er chargias da lavur maximalas temporaras, betg dentant mancanzas da derschadras e derschaders durant plirs mais u chargias da lavur extraordinariamain grondas (missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 837). En talas situaziuns extraordinarias exista il privel ch'ina dretgira chantunala superiura na possia betg pli liquidar ils cas da dretgira pendents entaifer in termin adequat e cuntrafetschia perquai a l'art. 29 al. 1 da la Constituziun federala da la Confederaziun svizra (Cst.; CS 101). Sch'ella vul evitar quest fatg ed engascha personal supplementar per elavurar ils cas, po ella reducir la durada da las proceduras. Quest proceder è dentant mo admissibel, sche la dretgira decida tuttina en la cumposiziun prevista en la lescha. Mancanzas extraordinarias da derschadras e derschaders sco er chargias da lavur extraordinariamain grondas cuntegnan pia il privel ch'ina dretgira chantunala superiura cuntrafetschia a l'art. 29 al. 1 Cst. u a l'art. 30 al. 1 Cst. (missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 830). Per evitar tals stadis anticonstituzionals duai vegnir prevista – tenor il conclus dal Cussegl grond dals 12 da zercladur 2019 – l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras chantunalas superiuras (PCG 5/2018/2019, p. 863 s.).

Averta è la dumonda, sche quest instrument duai vegnir introduci er per autras dretgiras u per las autoritads grischunas da mediaziun. Ultra da la Dretgira chantunala exequeschan primarmain las dretgiras regiunalas la giurisdicziun penala e civila en il chantun Grischun. La cumposiziun da las dretgiras regiunalas dependa da lur grondezza (art. 36 LOG). Per regla sa cumponan ellas d'ina presidenta u d'in president en uffizi cumplain, d'ina vicepresidente u d'in vicepresidente en uffizi principal sco er dad otg derschadras e derschaders en uffizi accessoric (art. 36 al. 1 LOG). Las dretgiras regiunalas da l'Alvra, da l'Engiadina Bassa/Val Müstair e da la Moesa n'han betg in vicepresidi en uffizi principal (art. 36 al. 2 LOG). Las derschadras ed ils derschaders da la Dretgira regionala da la Plessur lavuran tuts en uffizi cumplain (art. 36 al. 4 LOG, art. 1 al. 3 da l'Ordinaziun davart l'organisaziun, la salarisaziun e la contabilitad da las dretgiras regiunalas [Ordinaziun davart las dretgiras regiunalas, ODR; DG 173.500]). Las dretgiras regiunalas da l'Alvra, da l'Engiadina Bassa/Val Müstair, da la Moesa e da la Plessur pon pia cumpensar mancanzas extraordinarias d'ina derschadra u d'in derschader sco er chargias da lavur extraordinariamain grondas mo cun engaschar dapli derschadras e derschaders en uffizi accessoric. Las ulteriuras dretgiras regiunalas han per regla anc la pussaivladad d'augmentar il grad d'occupaziun da lur vicepresidente u vicepresidente en uffizi principal. Grazia a quests instruments èsi gartegià fin ussa a las dretgiras regiunalas da superar situaziuns extraordinarias, senza che la durada da las proceduras è vegnida prolungada en moda exagerada.

Sche quai gartegiass ad ellas en l'avegnir er en cas da mancanzas pli lungas, para in-tschert. Ils ultims onns è la complexitad da las proceduras civilas e penalas numnadamain creschida marcantamain en regard processual e material, sco quai che la Dretgira chantunala ha explitgà en la missiva carnet nr. 3/2015-2016, p. 163. D'attribuir è quai d'ina vart als novs urdens da procedura pli pretensius (Cudesch da procedura civila svizzer [CPC; CS 272] e Cudesch da procedura penala svizzer [CPP; CS 312.0]), da l'autra vart al fatg che la cuntrada giuridica daventa adina pli complexa. Quai ha per consequenza che derschadras e

derschaders en uffizi accessoric èn mo pli en cas da surpigliar la funcziun da derschadra u derschader en uffizi cumplain u principal, sch'ellas ed els ha fatg ina scolaziun giuridica. Cas cuntrari na pon ellas ed els betg pli vegnir engaschads per questa incumbensa. Sche tut las derschadras e tut ils derschaders en uffizi accessoric èn persunas laicas, po ina mancanza extraordinaria pia vegnir cumpensada mo cun augmentar il grad d'occupaziun da las derschadras e dals derschaders en uffizi principal. Quai n'è betg pussaivel, sche la derschadra u il derschader en uffizi principal manca senza u sez, sch'ella u el n'exista betg (dretgiras regionalas da l'Alvra, da l'Engiadina Bassa/Val Müstair, da la Moesa) u sch'ella u el lavura gia en il cas normal en uffizi cumplain (Dretgira regionala da la Plessur). Il medem vala, sche la derschadra u il derschader en uffizi principal exequescha in'occupaziun accessorica ch'excluda in'extensiun da l'activitad. En quests cas n'èsi betg pussaivel da garantir ina dotaziun sufficiente da las dretgiras regionalas cun ils mecanissem existents. En talas situaziuns ston las dretgiras regionalas avair la pussaivladad d'augmentar temporarmain las plazzas disponiblas da derschadras e derschaders tras l'instrument da l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris.

Main acut dastgass il basegn d'agir esser per l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris per superar situaziuns acutas extraordinarias da la chargia da lavur. En il passà èn las dretgiras regionalas dentant arrivadas gia differentas giadas a lur cunfins pervia da cas che han pretendì extraordinariamain bler temp e blera lavur per l'elavuraziun. Sut quest aspect pari raschunaivel da prevair l'instrument da l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris er per questas constellaziuns.

Betg necessaria n'è percurter – tenor la valitaziun da la Regenza – l'elecziun da commembras e commembers d'autorità extraordinaris per la dretgira da cumpromiss tenor il dretg federal d'assicuranza sociala (cf. art. 1 ss. da la Lescha introductiva tar la procedura da mediaziun e tar la procedura davant la dretgira da cumpromiss tenor il dretg federal d'assicuranza sociala [LItPMC; DG 370.300]), per las cummissiuns d'expropriaziun (art. 19 da la Lescha d'expropriaziun dal chantun Grischun [DG 803.100]) sco er per las autoritads grischunas da mediaziun (art. 45 ss., art. 51 ss., art. 57 ss. LOG, art. 1 ss. LItPMC). Qua bastan las reglas da substituziun existentas, cunquai ch'ils pensums da las commembras e dals commembers da questas autoritads giudizialas èn per regla pitschens. En quests cas pon mancanzas extraordinarias sco er chargias da lavur extraordinariamain grondas pia vegnir superadas per il solit gia cun in augment relativamain modest dal grad d'occupaziun da las commembras e dals commembers d'autorità elegids. Tenor l'avis da la Regenza poi perquai vegnir desistì en quests cas da prevair in'elecziun da commembras e commembers d'autorità extraordinaris.

3 Explicaziuns davart las singulas disposiziuns

L'organisaziun da las dretgiras chantunalas superiuras ed inferiuras è reglada en l'art. 1 al. 1 da la Lescha davart l'organisaziun giudiziala (LOG; DG 173.000). L'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris duai perquai vegnir reglada en la Lescha davart l'organisaziun giudiziala.

3.1 Circumstanzas extraordinarias (art. 6a)

L'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris è in instrument extraordinari che serve a cuvrir in basegn supplementar temporar da derschadras e derschaders. Sut tge premissas che quest instrument stat a disposiziun, duai vegnir reglà en l'art. 6a LOG tras

in'enumeraziun definitiva dals cas d'applicaziun. La regulaziun proponida s'orientescha tenor la regulaziun ch'exista en il chantun Zug (§ 16 dal Gesetz über die Organisation der Zivil- und Strafrechtspflege [Gerichtsorganisationsgesetz, GOG; BGS 161.1]).

Tenor l'art. 6a al. 1 lit. a LOG duain derschadras e derschaders extraordinaris pudair vegnir elegids per la durada da l'impediment, sch'ina derschadra u in derschader da la Dretgira chantunala u da la Dretgira administrativa è previsiblamain impedì durant plirs mais d'exequir l'uffizi pervia da la restricziun da la sanadad corporala, spiertala u psichica u per auters motivs persunals. Manegiads èn pia cas, nua ch'ina derschadra u in derschader è previsiblamain impedì durant plirs mais d'exequir l'uffizi per motivs che sa chattan tar sia atgna persuna. En il center stat qua l'impediment d'exequir l'uffizi da derschadra u derschader per motivs da sanadad. Auters motivs persunals, sco ils exempels enumerads en l'art. 324a al. 1 dal Dretg d'obligaziuns (DO; CS 220), dastgassan esser rars (cf. empè da blers: THOMAS GEISER/ROLAND MÜLLER, Arbeitsrecht in der Schweiz, 3. ediziun, Berna 2015, N. 428 ss.), na duain dentant betg vegnir exclus. Sch'ina tala incapacitad da lavurar che pertutga la piazza da lavur è avant maun pervia d'in motiv che sa chatta tar la persuna d'ina derschadra u d'in derschader, na sto – en la procedura da l'elecziun supplementara – betg vegnir cumprovà cun in tschertezza ch'excluda mintga dubi raschunaivel. I basta, sch'ins po – sin fundament da las circumstanzas – partir cun ina tscherta probabilitad dal fatg ch'ina derschadra u in derschader na vegnia previsiblamain betg ad exequir l'activitad giudiziala durant plirs mais en consequenza d'in motiv persunal. La cumprova po vegnir furnida cun in attest da la media u dal medi. Retschertgas detagliadas da las cumprovas areguard l'incapacitad da lavurar che pertutga la piazza da lavur n'èn betg necessarias en la procedura da l'elecziun supplementara.

Plinavant duai in'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris esser pussaivla per maximalmain 2 onns, sche la Dretgira chantunala u la Dretgira administrativa n'è betg pli en cas da liquidar dispitas giuridicas entaifer in termin adequat (art. 6a al. 1 lit. b LOG). Tenor l'art. 29 al. 1 Cst. ha mintga persuna il dretg d'in tractament egual e gist sco er d'in giudicament da la disputa giuridica entaifer in termin commensurà. Quest ultim princip constituzional vegn violà, sch'ina dretgira resta inactiva (uschenumnada snegaziun da dretg) u sch'ella retardescha nuncommensuradamain l'agir pretendì, cumbain ch'ella fiss obligada da daventar activa (uschenumnada retardada da dretg, DTF 135 I 6, consideraziun 2.1). Questa obligaziun d'agir sa drizza per entant a las derschadras ed als derschaders cumpetents che ston prender per mauns ils acts processuals pretendids. L'art. 29 al. 1 Cst. oblighescha dentant er ils organs statals da dotar las dretgiras cun ils meds ch'ellas dovran per ademplir la giurisdicziun ch'è vegnida delegada ad ellas (ANDREAS MÜLLER, Rechtlicher Rahmen für die Geschäftslastbewirtschaftung in der schweizerischen Justiz, Schriftenreihe zur Justizforschung, Berna 2016, p. 156). La realisaziun da quest princip po en spezial signifitgar ch'il dumber da derschadras e derschaders sto vegnir augmentà, sche la chargia da lavur d'ina dretgira è uschè gronda ch'i n'è betg (pli) pussaivel da liquidar las proceduras entaifer in termin adequat. La noziun da la chargia da lavur che vegn duvrada en l'art. 6a al. 1 lit. b LOG sco mesira per ina tala situaziun na correspunda betg a la durada da las proceduras (MÜLLER, al lieu inditgà, p. 24). La durada da la procedura designescha il temp ch'ina dretgira dovra a partir da l'entrada dal cas fin a la terminaziun d'ina procedura. La chargia da lavur exprima la valor differenziala che resulta sut la curva, sche la chargia d'ina dretgira vegn cumparegliada cun la durada da las proceduras. Ella designeschan pia il temp, entaifer il qual ina dretgira

pudess liquidar las proceduras pendentas en cas d'ina quota da liquidaziun normala (MÜLLER, al lieu inditgà, p. 24 s.). Sche quest temp è bler memia lung, duai l'art. 6a al. 1 lit. b LOG pussibilitar en l'avegnir d'augmentar il dumber da plazzas da derschadras e derschaders en la dimensiun necessaria tras in'elecziun supplementara.

Questa regulaziun duai plinavant furnir la basa per in'elecziun supplementara, sch'igl è da temair ch'ina tala situaziun resultia pervia d'in augment extraordinari da la chargia da lavur. La dotaziun da las dretgiras resguarda lur chargia da lavur ordinaria. Il dumber da plazzas da derschadras e derschaders ch'è fixà en la lescha po damai esser insufficient, sche la dretgira sto elavurar extraordinariamain blers cas u sch'i vegnan inoltrads cas che pretendan extraordinariamain bler temp e blera lavur per l'elavuraziun. En talas situaziuns duai in'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris esser pussaivla, sche la Dretgira chantunala u la Dretgira administrativa na fiss betg pli en cas da liquidar dispitas pendentas entaifer in termin adequat.

Per las dretgiras regionalas duai in'elecziun supplementara esser pussaivla sut las medemas circumstanzas sco per las dretgiras chantunalas superiuras. Lur situaziun sa differenziescha dentant da la situaziun da las dretgiras chantunalas superiuras en quel regard, ch'ellas han eventualmain derschadras e derschaders en uffizi principal ed en uffizi accessoric cun scolaziun giuridica e ch'ina mancanza extraordinaria (art. 6a al. 1 lit. a LOG) u ina chargia da lavur extraordinariamain gronda (art. 6 al. 1 lit. b LOG) po vegnir cumpensada cun agid da questas derschadras e da quests derschaders (cf. latiers las explicaziuns qua survart sut la cifra 2). L'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris duai perquai esser pussaivla per las dretgiras regionalas mo, sch'ellas n'han betg avunda derschadras e derschaders en uffizi principal ed en uffizi accessoric cun scolaziun giuridica per dumagnar la situaziun extraordinaria (art. 6a al. 2 LOG).

3.2 Premissas persunalas (art. 6b)

L'efficacità d'ina elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris dependa dal fatg, sche las persunas elegidas disponan da las abilitads necessarias per exequir l'actività da derschadra u derschader. Derschadras e derschaders ston giuditgar dispitas giuridicas. Per quest intent èsi indispensabel d'avair enconuschientschas giuridicas. Enconuschientschas giuridicas per se na bastan dentant betg per exequir l'uffizi da derschadra u derschader. Derschadras e derschaders ston er avair cumpetenzas socialas per pudair diriger las proceduras, collavurar cun las autras derschadras ed ils auters derschaders e manar las collavuraturas ed ils collavuratur da las dretgiras (cf. latiers missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 810).

En cas d'ina elecziun supplementara stattan las qualificaziuns professionali en il center. Giuristas e giurists cun ina scolaziun metodica èn bain abels da s'orientar en mintga materia. Tuttina ston ellas ed els l'emprim s'aprofundar en la lavur, quai che po absorbar plirs mais – cunzunt en champs fermamain spezialisads. Ina tala fasa d'introducziun en la lavur duai vegnir evitada tar las derschadras ed ils derschaders extraordinaris, perquai ch'ellas ed els vegnan a lavurar sco derschadras e derschaders mo durant in temp limità. Ellas ed els duessan perquai pudair lavurar cumplainamain suenter in pèr dis fin suenter paucas emnas. Da chattar persunas cun talas enconuschientschas specificas spezialas, che han ultra da quai experientscha da diriger proceduras, dastgass esser difficil. Per betg restrenscher nuncommensuradamain il circol da candidatas e candidats duain las premissas che ston vegnir ademplidas da las derschadras e dals derschaders ordinaris perquai valair per las

derschadras ed ils derschaders extraordinaris mo, sch'ellas èn indispensablas per exequir l'uffizi da derschadra u derschader.

Sco en il rest da la Svizra è l'uffizi da derschadra u derschader er en il chantun Grischun in uffizi politic. L'elecziun duai liar las derschadras ed ils derschaders vi da las forzas politicas parlamentaras ed intermediar ad ellas ed ad els ina legitimad democratica (directa) (cf. missiva carnet nr. 9/2018-2019, p. 802 ss.). Sco premissa d'elegibladad en las dretgiras chantunalas prescriba l'art. 21 al. 1 CC logicamain il dretg da votar en chaussas chantunalas. Per pudair vegnir elegì en in uffizi da derschadra u derschader ston ins pia avair domicil en il chantun (art. 9 CC). L'art. 22 CC cuntegna plinavant reglas d'incumpatibladad che valan en spezial per las commembras ed ils commembers da las autoritads giudizialas. Questas regulaziuns duain garantir l'indipendenza da las dretgiras en il senn da la pretensiun classica da la separaziun subjectiva da las pussanzas, ch'è da gronda impurtanza per las autoritads giudizialas (REGINA KIENER, Richterliche Unabhängigkeit, Berna 2001, p. 249). Las prescripziuns costituzionalas correspudentas sco er l'obligaziun da domicil tenor l'art. 21 al. 1 CC restrenschan considerablmain il circol da candidatas e candidats pussaivels per ina piazza da derschadra u derschader extraordinari. Perquai duessi vegnir examinà, sche ed eventualmain quant enavant che las prescripziuns costituzionalas en dumonda pudessan vegnir reducidas per l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris. Sco explitgà qua survart duai questa dumonda vegnir tractada en il rom dal project legislativ, cun il qual vegnan realisads ils ulteriurs conclus ch'il Cussegl grond ha prendì en la sessiun da zercladur 2019 concernent l'organisaziun giudiziala (cf. las explicaziuns qua survart sut la cifra 1.1). Las regulaziuns che vegnan proponidas tras il project qua avant maun ston sa mover entaifer las limitas prescrittas da la Constituziun chantunala.

Quai vul dir ch'ins na dastga betg desister da l'obligaziun da domicil. Uschè ditg che l'art. 21 al. 1 CC na vegn betg revedì, ston er derschadras e derschaders extraordinaris prender domicil en il chantun il pli tard cur ch'ellas ed els entran en uffizi (art. 21 al. 1 CC en cumbinaziun cun l'art. 22 al. 2 LOG).

Percunter na duai la limita da vegliadetgna tenor l'art. 26 al. 1 LOG betg valair per derschadras e derschaders extraordinaris. Sco che las experientschas en ils Stadis Unids da l'America mussan, èsi savens ideal, sche stretgias temporaras pon vegnir superadas cun derschadras e derschaders che han lavurà pli baud a la dretgira respectiva (uschenumnads retired judges). Questa pussaivladad duai exister en l'avegnir er en il chantun Grischun. Per quest intent duai vegnir fixà en l'art. 6b al. 1 LOG che derschadras e derschaders extraordinaris n'èn betg suttamess ad ina limita da vegliadetgna.

Er il proporz da fracziun na duai betg valair. Per l'elecziun d'ina derschadra u d'in derschader en ina dretgira chantunala superiura ston las fracziuns per regla vegnir resguardadas conform a lur fermezza (art. 57 al. 1 da la Lescha davart il Cussegl grond [LCG; DG 170.100]). L'idea da represchentaziun – ch'è il motiv da questa regulaziun – n'è betg uschè impurtanta per l'elecziun supplementara sco per l'occupaziun d'ina piazza d'ina derschadra u d'in derschader ordinari, perquai che la sutrepreschentanza resp. la surrepreschentanza d'ina fracziun en consequenza da l'elecziun supplementara vegn a durar mo plirs mais fin intgins paucs onns. Il proporz da fracziun na duai perquai betg stuair vegnir resguardà per l'elecziun supplementara.

Problematic per l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris en las dretgiras

chantunalas superiuras para però l'art. 25 LOG. Questa regulaziun scumonda a las derschadras ed als derschaders mintga occupaziun accessoric. Ella è formulada en moda uschè rigida, perquai che las dretgiras chantunalas superiuras han actualmain mo plazzas da derschadras e derschaders en uffizi cumplain. A las derschadras ed als derschaders en uffizi cumplain scumonda gia l'art. 51 al. 4 CC mintga occupaziun accessoric. Il cuntegn da l'art. 25 LOG va dentant en quel senn pli lunsch che l'art. 54 al. 4 CC, ch'el scumonda a las derschadras ed als derschaders mintga occupaziun accessoric, independentamain da lur grad d'occupaziun. Per l'elecziun supplementara n'è quai betg commensurà, sche la piazza da derschadra u derschader che duai vegnir occupada n'è betg in uffizi cumplain. Sch'ina derschadra u in derschader extraordinari na lavura betg en uffizi cumplain, n'è in scumond da mintga occupaziun accessoric betg cumpatibel cun la libertad economica (art. 27 Cst.). Perquai na duai l'art. 25 LOG betg valair per l'elecziun supplementara. En cas da l'elecziun supplementara en ina dretgira chantunala superiura sco er inferiura duai la tematica da l'occupaziun accessoric sa drizzar tenor l'art. 38 LOG. Tenor questa disposiziun vegnan applicadas per commembras e commembers da las dretgiras regionalas en uffizi cumplain las disposiziuns davart las occupaziuns accessoricas per derschadras e derschaders da la Dretgira chantunala e da la Dretgira administrativa (al. 1). Commembras e commembers da las dretgiras regionalas en uffizi principal na dastgan exequir naginas occupaziuns accessoricas che pudessan disfavurisar l'execuziun da l'uffizi u l'indipendenza e la reputaziun da la dretgira (al. 2). Questa regulaziun para adequata er per l'elecziun supplementara.

La finala è la Regenza da l'avis ch'i saja raschunaivel da menziunar explicitamain en l'art. 6b al. 2 LOG che las actuaras ed ils actuars pon vegnir elegids sco derschadras e derschaders extraordinaris. Sch'ina tala elecziun supplementara è admissibla, para dubitaivel en vista al cuntegn da l'art. 22 al. 1 e 3 CC. La Dretgira chantunala interpretescha stretgamain las regulaziuns d'incumpatibilitad en dumonda. Tenor sia pratica constanta è ella da l'avis ch'i saja admissibel d'eleger actuaras ed actuars da la Dretgira chantunala sco derschadras e derschaders regionalas en uffizi accessoric. Er las actuaras ed ils actuars d'ina dretgira regionala dastgan – tenor la pratica – lavurar tar in'otra dretgira regionala sco derschadras e derschaders en uffizi accessoric. Consequentamain pon er las actuaras ed ils actuars vegnir elegids sco derschadras e derschaders extraordinaris. Per eliminar eventualas malsegirezzas areguard l'admissibladad d'ina tala elecziun supplementara propona la Regenza da codifitgar explicitamain la pratica correspundenta da la Dretgira chantunala en l'art. 6b al. 2 LOG.

Per las derschadras ed ils derschaders extraordinaris duain dal rest valair las medemas premissas persunalas sco per las derschadras ed ils derschaders en uffizi cumplain ed en uffizi principal da la dretgira respectiva (art. 6b al. 3 LOG).

3.3 Cumpetenzza e procedura (art. 6c)

Las commembras ed ils commembers da la Dretgira chantunala e da la Dretgira administrativa vegnan elegids dal Cussegl grond (art. 36 al. 1 cifra 3 CC, art. 57 LCG), las derschadras regionalas ed ils derschaders regionalas dal pievel (art. 37 LOG). Tuttas duas proceduras electoralas èn complexas e duran per regla plirs mais. Da concepir la procedura da l'elecziun supplementara da medema maniera, para perquai problematic. Quai vala tant pli, perquai ch'i na sa tracta betg mo d'in act electoral. En la procedura da l'elecziun supplementara vegn l'autorità cumpetenta l'emprim a stuair decider, sch'igl è avant maun ina da las

constellaziuns circumscriittas en l'art. 6a LOG. Sch'ella affirmescha quai e sche la pussaivladad d'ina elecziun supplementara è pia dada, sto ella fixar – en in ulteriur pass – la dimensiun e la durada da la(s) piazza(s) da derschadra(s) u derschader(s) necessaria(s). La finala sto ella realisar ina procedura d'annunzia ed eleger la derschadra u il derschader extraordinari. La procedura da l'elecziun supplementara è pia in process da plirs stgalims. Sche questa incumbensa vegniss delegada al Cussegl grond u al pievel, als stuess la chaussa damai vegnir suttamessa pliras giadas, almain dentant per affimar la pussaivladad d'ina elecziun supplementara sco er per eleger la derschadra u il derschader extraordinari. Ina tala procedura durass franc in onn. Per l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris na para quai betg commensurà. Perquai propona la Regenza da delegar l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris a la CGS.

En il rom da l'elecziun supplementara duai la CGS er conceder ils meds finansials che vegnan duvrads per financiar la piazza temporara da derschadra u derschader. Tenor l'art. 35 al. 1 CC fixescha il Cussegl grond il preventiv. Quai vala tant per il preventiv dal chantun sco er per il preventiv da las dretgiras chantunalas. La lescha po prevair excepziuns. Questa regulaziun da l'art. 35 al. 1 CC pussibilitescha da delegar la cumpetenzza da credit ad in auter gremi. Il supplement "excepziuns" exprima che delegaziuns da cumpetenzas per l'approvaziun da credits da preventiv èn admissiblas mo en cas singuls. Quai impedescha ina sutminaziun da la suveranità dal Cussegl grond concernent il preventiv.

Fin ussa ha il legislatur chantunal mintgatant fatg diever da questa pussaivladad (cf. p.ex. art. 36 al. 3, art. 34 ed art. 38 da la Lescha da finanzas dal chantun Grischun [Lescha da finanzas, LFC; DG 710.100], art. 8 da la Lescha per promover il svilup economic en il chantun Grischun [Lescha davart il svilup economic, LSE; DG 932.100] en cumbinaziun cun l'art. 32 al. 2 LSE). Da questa pussaivladad duai vegnir fatg diever er en il cas qua avant maun. En il rom da l'elecziun supplementara duai la CGS vegnir autorisada da conceder a la dretgira pertutgada ils meds finansials ch'ella dovra per salarisar la persuna elegida e per la metter a disposiziun ina piazza da lavur. In credit posteriur n'è betg necessari per quest intent (art. 6c al. 1 LOG).

Il motiv per l'elecziun da derschadras e derschaders extraordinaris èn circumstanzas extraordinarias che pretendan in augment temporar dal dumber da derschadras e derschaders (art. 6a LOG). Sch'ina tala situaziun è avant maun, po vegnir giuditgà primarmain da la dretgira pertutgada sco er da l'autorità da surveglianza cumpetenta. Quests posts duain perquai avair la pussaivladad d'instradar la procedura da l'elecziun supplementara. Consequentamain ston la Dretgira chantunala e la Dretgira administrativa vegnir autorisadas d'instradar tar la CGS la procedura da l'elecziun supplementara. Las dretgiras regiunalas na duain betg survegnir in dretg da proposta correspondent. Ellas ston sa drizzar a lur autorità da surveglianza directa, vul dir a la Dretgira chantunala (art. 65 al. 1 LOG). Quella sto l'emprim examinar, sche las premissas da l'art. 6a al. 2 LOG èn ademplidas. Sch'ella affirmescha quai, propona ella a la CGS l'elecziun d'ina derschadra u d'in derschader extraordinari. Sche la Dretgira chantunala è da l'avis che las premissas da l'art. 6a al. 2 LOG na sajan betg ademplidas, vegn ella a tegnair quint da la situaziun da las dretgiras regiunalas cun agid d'autras mesiras adattadas. La procedura da l'elecziun supplementara na vegn betg instradada en quest cas.

Dal rest duai la procedura da l'elecziun supplementara da princip vegnir concepida da medema maniera sco la procedura da preparaziun che la CGS realisescha per eleger las

commembras ed ils commembers ordinaris da la Dretgira chantunala e da la Dretgira administrativa (art. 22 LOG). La CGS duai dentant avair la pussaivladad da desister en cas excepziunals da publitgar uffizialmain plazzas da derschadras e derschaders extraordinaris (art. 6c al. 3).

4 Consequenzas persunalas e finanzialas

4.1 Per il chantun

Cun l'elecziun d'ina derschadra extraordinaria u d'in derschader extraordinari vegn stgaffida ina piazza da derschader a temp limità cun in pensum che vegn definì en il cas singul. Da quai resultan primarmain custs supplementars en furma da custs da salari supplementars.

Il salari da las derschadras e dals derschaders da la Dretgira chantunala e da la Dretgira administrativa è fixà en la Lescha davart ils salaris e davart la prevenziun professiunala da las commembras e dals commembers da las dretgiras chantunalas (LSPD; DG 173.050). Tenor quella importa il salari annual per derschadras e derschaders da las dretgiras chantunalas superiuras 102 % dal maximum da la classa da salari la pli auta (cf. art. 1 al. 1 lit. c LSPD), mumentanmain pia 226 460 francs per onn (fr. 17'420 x 13).

Derschadras regiunalas e derschaders regiunals che n'han ni il presidi ni il vicepresidi d'ina dretgira regiunala, èn classificads en la classa da funcziun 24 tenor il dretg chantunal da persunal e survegnan per lur activitad ultra da quai in supplement da funcziun da 3 % (art. 8b al. 2 LOG en cumbinaziun cun l'art. 5 da l'Ordinaziun davart l'organisaziun, la salarisaziun e la contabilitad da las dretgiras regiunalas [Ordinaziun davart las dretgiras regiunalas, ODR; DG 173.500]). Lur salari sto – sco per collavuraturas e collavuratur da l'administraziun chantunala (art. 16 da l'Ordinaziun dal persunal [OP; DG 170.410]) – pia vegnir fixà en il cas singul. El importa tranter 9695 francs fin 13 767 francs plus in supplement da funcziun da 3 %. Per onn resultan pia custs da salari d'almain 129 816 francs (fr. 9985.85 [103 % da fr. 9965] x 13) fin maximalmain fr. 184 340 (fr. 14 180 [103 % x 13 767] x 13).

Sch'ina derschadra extraordinaria u in derschader extraordinari vegn tschernì en ina dretgira chantunala superiura, stoi pia vegnir fatg quint – en cas d'in pensum cumplain – cun custs da salari supplementars da 18 871.70 francs per mais (226 460 : 12) (art. 1 al. 2 LSPD). En cas d'ina elecziun supplementara en ina dretgira regiunala s'augmentan ils custs da salari per almain 10 818 francs (fr. 129' 816 : 12). En quest cas vegn il 13avel salari mensil pajà a la fin da la durada d'uffizi u il november. Vitiers vegnan eventuels custs supplementars per l'equipament sco er per metter a disposiziun ina piazza da lavur. Sche l'instrument da l'elecziun supplementara vegn applitgà, stoi pia vegnir fatg quint cun custs supplementars considerabels.

Quests custs supplementars èn necessaris per che las dretgiras grischunas possian ademplir las garanzias costituziunalas da procedura fundamentalas e garantir al singul la protecciun giuridica entaifer in termin adequat. L'elecziun supplementara tenor la regulaziun proponida duai numnadamain esser admissa mo (art. 6a), sche dispitas pendentas na pon betg vegnir liquidadas entaifer in termin adequat (art. 29 al. 1 Cst.) u betg en la cumposiziun previsa en la lescha (art. 30 al. 1 Cst.) (cf. en quest connex las explicaziuns qua survart sut la cifra 2 e la cifra 3.2.1). L'instrument da l'elecziun supplementara è pia indispensabel per ademplir quests princips da procedura impurtants.

4.2 Per las regiuns e per las vischnancas

Las dretgiras chantunalas superiuras ed inferiuras vegnan finanziadas unicamain dal chantun. Per las regiuns e per las vischnancas n'ha quest project pia naginas consequenzas finanzialas u persunalas.

5 Buna legislaziun

Ilis principals da la "buna legislaziun" tenor las prescripziuns da la Regenza (cf. conclus da la Regenza dals 16 da november 2010, protocol nr. 1070) vegnan observads en quest project da revisiun.